

СРПСКО-РУСКИ ОДНОСИ У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ

(Међународни тематски зборник)

Књига 2

Уредили и приредили

Весна Зарковић

Марија Јефtimiјевић Михајловић

Далибор Велојић

Лепосавић 2018

САДРЖАЈ

Максим Оськин Викторovich, <i>РУССКО-СЕРБСКОЕ ЕДИНСТВО В СРАЖЕНИЯХ РУМЫНСКОГО ПОХОДА 1916 ГОДА</i>	9
Думангуль Базарбекова, Лязат Иебергенова, <i>ЗЕМЛЯ В ИЛЛЮМИНАТОРЕ</i>	25
Дарья Гринглас, <i>ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ</i>	31
Анна Ольховская, <i>ПОЛОЖИТЕЛЬНОЕ И ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ</i>	39
Недељко Д. Станковић, Албина Е. Абидовић, Tomas Kanalik, <i>ПОЛИТИЧКИ И УСТАВНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ПРЕМА УСТАВУ СФРЈ, УСТАВУ СР СРБИЈЕ И СТАТУТУ АП КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ИЗ 1963.</i>	47
Андон Г. Костадиновић, <i>ГРАД НОВГОРОД И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ У СТВАРАЊУ РУСИЈЕ</i>	59
Радомир Д. Борђевић, Марина Денић, <i>СЛОВЕНСКА, СРПСКО-РУСКА ФЕУДАЛНА ЦИВИЛИЗАЦИЈА И ГРАДОВИ</i>	71
Мирослав М. Додеровић, <i>ДОПРИНОС ПАВЕЛА АПОЛОНОВИЧА РОВИНСКОГ У ПРОУЧАВАЊУ ЦРНЕ ГОРЕ И РАЗВИЈАЊУ ЦРНОГОРСКО РУСКИХ ОДНОСА</i>	95
Живорад М. Миленовић, Раиса Е. Цветковић, Наталья Васильевна Попиль, <i>СТУДЕНТИ О РУСКО-СРПСКИМ ОДНОСИМА У САВРЕМЕНИМ ДРУШТВЕНИМ ОКОЛНОСТИМА И НАКОН ВРАЂАЊА КРИМА РУСИЈИ</i>	109
Маријана Т. Мраовић, <i>АСПЕКТИ ВОЈНЕ САРАДЊЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ СА СОВЈЕТСКОМ АРМИЈОМ У ТОКУ 1944-1945. ГОДИНЕ</i>	123
Гордан Б. Бојковић, <i>СРПСКО-РУСКИ ОДНОСИ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ</i>	147

Милутин Д. Живковић, Момир Н. Нинковић, ОД РАТА КА МИРУ. ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА 1945. ГОДИНЕ	159
Ена С. Мирковић, ОДНОС БЛАГОЈА НЕШКОВИЋА ПРЕМА СОВЈЕТСКОМ САВЕЗУ И СУКОБ СА ИНФОРМБИРОМ	187
Звездана М. Елезовић, Филип М. Обрадовић, Марина Д. Мијатовић, СПОМЕНИК ГРИГОРИЈУ СТЕПАНОВИЧУ ШЧЕРБИНИ – СИМБОЛ ЈЕДИНСТВА СРБИЈЕ И РУСИЈЕ ПО ПИТАЊУ СТАТУСА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ	211
Радован Радовановић, Небојша Ђокић, ВОЈНО-ТЕХНИЧКА ПОМОЋ РУСИЈЕ СРБИЈИ У XIX ВЕКУ	219
Јован Д. Симијановић, Дарко Д. Гучанин, УЧЕШЋЕ ЈЕДИНИЦА ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ У ОСЛОБОЂЕЊУ КРАЉЕВА У II СВЕТСКОМ РАТУ	243
Јасмина П. Кнежевић, РУСКЕ СЛИКЕ ЛАЗЕ КОСТИЋА У КОНТЕКСТУ СРПСКО-РУСКИХ ОДНОСА	263
Марија М. Савић, Небојша Ђокић, НАУЧНИ ДОПРИНОС АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ИВАНА СТЕПАНОВИЧА ЈАСТРЕБОВА НА ТЕРИТОРИЈИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ	287
Петар Р. Ристановић, Душан М. Бојковић, УТИЦАЈ СССР-А НА ЈУГОСЛОВЕНСКО-АЛБАНСКЕ ОДНОСЕ ТОКОМ СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА 20. ВЕКА И НА ПОЛИТИКУ АЛБАНИЈЕ ПРЕМА САП КОСОВУ	303
Јован Ј. Алексић, ИЗВЕШТАЈИ БЕОГРАДСКОГ ЛИСТА ПОЛИТИКА О СОВЈЕТСКОМ САВЕЗУ ТОКОМ ДВАДЕСЕТИХ ГОДИНА 20. ВЕКА	323
Елма И. Халиловић, СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ КУЛТА БИЉАКА КОД СРБА И РУСА У АГРАРНИМ ПРАЗНИЦИМА	357
Урош Д. Микетић, Чарна Д. Булатовић, ЈЕДАН ПРИМЕР РУСОФИЛСТВА У СРБИЈИ – БЕОГРАДСКЕ ИЛУСТРОВАНЕ НОВИНЕ И РУСИЈА 1866. ГОДИНЕ	373

Maxim Vi
THE ROM
Dumangu
WINDOW
Daria Grin
IDENTITY
Ana Oljho
GLOBAL
Nedeljko I
POLITICA
KOSOVO
CONSTIT
PROVINC
Andon G.
IMPORTA
Radomir
CIVILIZA
Miroslav
ROVINS
MONTE
Živorad I
STUDEN
SOCIAL
CRIMEA
Marijana
LIBERA
Gordan
SERBO-

УДК 725.94(497.115)

316.7(497.11)"19"

Прегледни рад

*Звездана М. ЕЛЕЗОВИЋ**

Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић

*Филип М. ОБРАДОВИЋ***

Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић

*Марина Д. МИЈАТОВИЋ****

Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић

СПОМЕНИК ГРИГОРИЈУ СТЕПАНОВИЧУ ШЧЕРБИНИ – СИМБОЛ ЈЕДИНСТВА СРБИЈЕ И РУСИЈЕ ПО ПИТАЊУ СТАТУСА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ****

Анстракт: У раду се говори о споменику Григорију Степановичу Шчербини (1868-1903), у Косовској Митровици, који симболизује јединство Србије и Русије у схватању статуса Косова и Метохије. Руски козул Шчербина убијен је у Митровици 1903. године, његово убиство је погодило српски народ који је у њему видео персонификацију руске подршке за ослобођење Старе Србије од Турака. Споменици Шчербинису неколико пута подизани и рушени, а култура сећања о њему у традицији и историјској свести Срба никада није нестала. На централном тргу Косовске Митровице 2007. године подигнут је Шчербини монументални споменик, као сведок отпора Срба и симбол наде у руску подршку у борби за територијалну целовитост Србије.

Кључне речи: Србија, Косово и Метохија, Русија, Григорије Степанович Шчербина (1868-1903), јавни споменици, симболи

Процес освајања јавног простора, односно уписивање идеологије у њега стварањем нових идеолошких симбола, имао је циљ да учврсти колективно заједништво и створи слику јединственог друштва. Оно чега се друштва сећају, оне успомене које треба чувати, не може одредити искључиво политика, већ се та сећања налазе дубоко у снази личних прича. Чување сећања зато никад није монопол

* истраживач сарадник, zvezdana.el@gmail.com

** истраживач приправник, philipobradovich@gmail.com

*** истраживач приправник, marinamijatovic@gmail.com

**** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев.бр.178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

власти, него и процес усмених предања унутар породице, пријатеља и заједнице, чију снагу свака политика историје треба узети у обзир (Radenović 2006: 221-235), управо као што и нове уметничке праксе показују. Након периода од неколико деценија у социјалистичкој Југославији, када су на Косову и Метохији споменици представљали уобичајену културу, распадом Југославије деведесетих година срушен је и претендовани поредак симбола у „[...] заједничком социјалистичком сећању на прошле векове” (Kuljić 2010: 230). Данас настају нови споменици на јавном простору који симболизују најзначајније што је сачувано у колективном сећању.

У време када су се Срби борили за ослобођење Косова и Метохије од Турака, тог фундаменталног и митског простора у њиховој историји, у Косовску Митровицу је стигао руски конзул Григорије Степанович Шчербина. Москва је одлучила да овог дипломату пошаље у Косовску Митровицу, како би имала информације о страдању Срба у времену појачаног терора Албанаца над православним живљем у Старој Србији. Конзул, међутим, скоро читаву годину није могао да дође у седиште конзулата, јер су се Албанци побунили због одлуке да још један руски конзул буде на Косову. Срби су били одушевљени овим решењем и жељно су чекали Шчербину, иако му је у Митровици од почетка безбедност била угрожена. Немири Албанца, изазвани успоставом руског конзулата, кулминирали су нападом на Србе у Вучитрну, а потом и нападом на Митровицу 30. марта 1903. године. Наредног дана Шчербина с пратњом креће у обилазак положаја одбране Митровице, а 31. марта 1903 г. на њега је извршио атентат Албанац Ибрахим Халит. Мислило се да рана није озбиљна, али Шчербина 31. марта пада у грозницу и стање му се озбиљно погоршавало, тако да умире 10. априла 1903. Године (Елзович, Мумович, Елзович 2017: 141-142; Zarković 2012: 129-144; Аншаков 2014: 170-189).

Смрт руског конзула је тешко погодила српски народ на Косову, који је у њему видео персонификацију руске подршке за ослобођење овог простора од Турака. Сва Европа је чула да је млади руски дипломата положио живот на Косову, помажући неослобођену браћу у име моћног словенског братског народа. Шчербина ће заиста у култури сећања српског народа стати у ред осталих његових косовских јунака. Због великог поштовања, љубави и потребе да се укаже захвалност човеку који је свој живот дао за добро српске браће, на месту где је погинуо, никао је споменик руском конзулу. На једној старој фотографији се види да је то првобитно било мало споменичко обележје. Касније, на Баиру, недалеко од Косовске Митровице, 1926. године, Срби су Шчербини подигли први велики споменик пирамидалног облика. Споменик је са Баира (у време комунистичке власти) премештен у Музеј у Митровици - јер је сметао Албанцима. Деведесетих година XX века из

музеј
ника
сруше
банци
ком п
товск
на ко
(Елз

ско ј
саста
у срп
слове

град

сову
ну по
и Ме
две з
утич
ко и
света
шија
и Ср
али
(Спр
Косо
држа
манс
доби
окуп
ве во
било
кому
кон
на п

музеја је измештен пред зграду општине, а бронзана плоча са споменика - чувала се у храму Светог Саве у јужном делу Митровице. Осим срушених свих српских обележја 1999, па и споменика Шчербину, Албанци су брутално порушили и зграду руског конзулата 2001. Приликом паљења храма Светог Саве 17. марта 2004. године, у великом мартовском погрому на Косову и Метохији, уништена је и бронзана плоча на којој је била исписана кратка биографија руског конзула Шчербине. (Елэзович, Мумович, Елэзович 2017: 142-143).

Његов ангажман и страдање постаће синоним за српско-руско јединство по питању Косова, и борбе да овај простор остане у саставу српске државе. Шчербиново страдање заувек је нашло место у српском културном стваралаштву. И стих који апострофира *дичног словенског мужа* стоји као доказ јединства Срба и Руса по вери:

*Тамо крај тихе Ситнице воде,
Где Митровица дивна се пружа,
Где споменик се диже мој роде
На гробу дичног словенског мужа.*

Данас се ови стихови налазе на постаменту, на централном градском тргу у Косовској Митровици (Клаић 1903: 17).

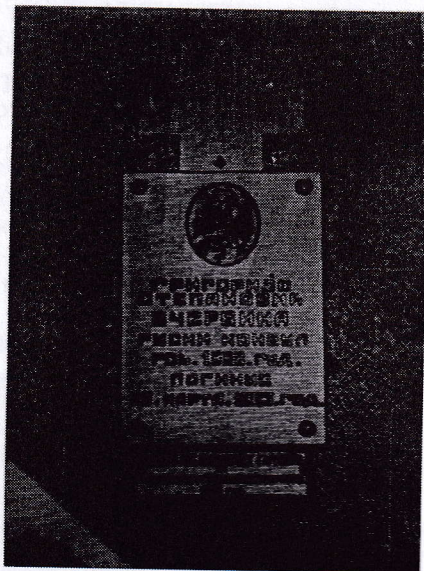
Вратимо ли се савременим споменицима који се подижу на Косову и Метохији, видећемо да њихова симболика носи јаку националну поруку. Шкељзен Малићи пише да постојећи споменици на Косову и Метохији, и нови и стари, служе настављању рата симбола између две заједнице (Maliqi 2012: 25). Главно бојно поље у тој подели сећања утиче на историјско и верско наслеђе најдавнијих времена исто колико и на наслеђе скорије прошлости. Оно што Срби желе да славе као света места јесу средњовековни манастири, пре свих Пећка Патријаршија, која представља историјско седиште Српске Православне цркве и Српског Патријарха. У међувремену, за Србе са Косова и Метохије, али и Србе уопште, посебно је значајна спомен-кула на Газиместану (Спремо 2010), споменик који је подигнут 1952. као сећање на бој на Косову 1389. године. Тај бој био је фаталан за средњовековну српску државу због тога што је након тог догађаја Србију окупирало Отоманско царство. Модерна традиција слављења те битке на Видовдан, добила је другачије значење: то је историјска освета, јер Срби који се окупљају код спомен-куле на Газиместану кажу да они на тај дан славе вољу храбрих као и Видовдански завет који каже: „Косово је увек било и биће српско.“ (Коштунца 2011). С друге стране, на месту старих комунистичких споменика, на целом простору Косова и Метохије након 1999. године, саграђене су стотине споменика и у циљу подсећања на последњи рат и његове жртве. Њихова доминантна карактеристи-

ка јесте одсуство квалитета: колико по питању локације, толико када се ради о њиховој уметничкој вредности. Свуда на територији Косова и Метохије подигнути су споменици који представљају занимљиве примерке уметничког социјалистичког реализма, који пре тога на Косову није постојао. Ови стилови су после 1999. године инпутирани из Албаније, где су представљали обавезни део комунистичког програма. Вајари из тог периода сада настављају свој рад на Косову и Метохији. (Maliqi 2012: 26). С друге стране, српски споменици у покрајини који су настали пре 1999. године, срушени су након рата у местима где живе претежно Албанци, али још увек постоје у српским енклавама. Занимљив пример представља споменик руском конзулу Шчербини, који је неколико пута рушен, па и за време последњег рата, подигнут је наново у Косовској Митровици (Политика 2013).

Срби су 2007. године на централном тргу Косовске Митровице подигли Шчербини споменик, изливен у бронзи, да буде сведок отпора Срба и симбол наде да ће их Русија подржати у борби за територијалну целовитост Србије. Споменик је откривен 8. новембра 2007. године, а свечаности је присуствовао амбасадор Русије у Србији А. Алексејев, који је нагласио велики значај споменика који симболизује да Русија и Србија воде заједничку политику према Косову и Метохији. Истакао је да су Србија и Русија на почетку развоја добрих односа, а данашњи догађај ће допринети неопходном напретку на сваком нивоу развоја односа. Откривање споменика руском конзулу указује на то да - када доживљавамо тешке тренутке, неопходно је бити заједно. За Србе, споменик Шчербини, има изузетан значај, с обзиром на то да представља симбол подршке Србима од стране Руса за очување територије, а самим тиме и њиховог идентитета, чиме се доказује утицај споменика на заједницу народа (Гласник КиМ 2007: 1-3).

Са аспекта комеморације урбаног споменика, његова најзначајнија улога је да буде подсетник, али он обележава и простор. Подизање споменика доводи и до промене симболичког урбаног пејзажа. Другим речима - споменик означава простор, чинећи га јединственим (Nasleđe Pjera Burdijea 2006: 110). Обновљена везаност за *наслеђа* почиње кључно да одређује како колективне, тако и националне идентитете. Комеморација (изградња музеја, успостављање празника, монтажа споменика) је битан елемент јавне политике и изградње нације и средство конструктивистичких парадигми (Gillis 1994: 134). Тако су и споменици Шчербини на Косову и Метохији неколико пута подизани из пепела, а култура сећања о њему у традицији и историјској свести Срба никада није нестала. Шчербинова епопеја била је и остала инспирација стваралаштва Срба на Косову и Метохији, уткана у традицију и културу косовских Срба, и више од једног века персонификује наду Срба у подршку Русије за очување Косова и Метохије у српској држави.

- 1 Фотограф захваљује
- 2 Фотограф

Споменик Григорија Степановича Шчербине¹

Споменик Григорија Степановича Шчербине²

- 1 Фотографију смо преузели из приватне колекције Зорана Ч. Вукадиновић коме захваљујемо.
- 2 Фотографију урадио МА Филип М. Обрадовић, 27.07.2018, Косовска Митровица.

ЛИТЕРАТУРА

- Аншаков Ю. П. *Российская дипломатия о положении славянского населения Старой Сербии (1902-1912 гг.)* // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2014. № 3 (16). С. 170-189.
- Батаковић Д.Т. *Погибија руског конзула Г. С. Шчербине у Митровици 1903. године* // Историјски часопис. 1987. № 34. С. 309-325.
- Букадиновић З. Ч. *Григорије Степановић Шчербина*. Косовска Митровица: З. Букадиновић, 2007. 47 с.
- Gillis, John R. *Memory and identity: The history of Relationshi*. Princeton University Press, 1994.
- Sandra Radenović, *Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja, Filozofija i društvo*, 3, 31 (2006): 221-235
- Клаић В. *Слике из словенске повијести*. Загреб: Матица хрватска, 1903.
- Vojislav Koštunica, *Neprolazna pravda vidovdanske ideje*, Фонд Слободан Јовановић, (2011) <http://www.slobodanjovanovic.org/2011/06/29/vojislav-kostunica-neprolazna-pravda-vidovdanske-ideje/?lang=lat> [приступљено, 21.04.2015.]
- Todor Kuljić, *Sećanje na titoizam – hegemoni okviri*, *Filozofija i društvo*, 2 (2010): 230.
- Maliqi, Shkëlzen. *Rat simbola: sećanje na Kosovu*, u *Monumenti, promenljivo lice sećanja – the changing face of remembrance*, uredili Daniel Brumund, Christian Pfeifer, 26-27. Beograd: Centar za kulturnu dekontaminaciju, 2012.
- Nasleđe Pjera Burđijea : pouke i nadahnuća / priredili Miloš Nemanjić, Ivana Spasić*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 2006.
- Драгиша Спремо, *Видовдан и Косово, Нова српска политичка мисао*, 25.5. (2010)
- Zarković, V. [2012]. *Ruske diplomate na udaru atentatora u Kosovskom i Bitoljskom vilajetu početkom XX veka*. *Vaština*, (32), 129-144.
- Гласник Косова и Метохије*, Год. 7, бр. 3, 1-15.11.2007, 1-3.
- Елзевич З., Мумович А., Елзевич Д. *Григориј Степановић Шчербина (1868-1903) в културе косовских сербов* // *Вестн. Том. гос. ун-та*. 2017. № 420. С. 141-145. DOI: 10.17223/15617793/420/20

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Vojislav Koštunica, *Neprolazna pravda vidovdanske ideje*, Фонд Слободан Јовановић, (2011) <http://www.slobodanjovanovic.org/2011/06/29/vojislav-kostunica-neprolazna-pravda-vidovdanske-ideje/?lang=lat> [приступљено, 21.04.2015.]
- Todor Kuljić, "Sećanje na titoizam – hegemoni okviri", *Filozofija i društvo*, 2 (2010): 230

Zvezdana M.
Filip M. OBR
Marina R. M

THE MON
SYMBOL OF

The s
Kosovo and M
monument to
vica which sym
Metohija. Russ
and his murde
a personificati
Turks. Monum
and culture of n
never disappear
people as the ot
trovica in 2007
of Serbs and sym
of Serbia.

Key wor
Scherbina, (186

Zvezdana M. ELEZOVIĆ
Filip M. OBRADOVIĆ
Marina R. MIJATOVIĆ

THE MONUMENT TO GRIGORIJE STEPANOVICH SCHERBINA – THE
SYMBOL OF UNITY OF SERBIA AND RUSSIA REGARDING THE ISSUE OF
KOSOVO AND METOHİJA

SUMMARY

The symbolic of contemporary monuments which were being built in Kosovo and Metohija bore a strong national message. This paper deals with the monument to Grigorije Stepanovich Scherbina (1868-1903), in Kosovska Mitrovica which symbolizes the unity of Serbia and Russia as regards of Kosovo and Metohija. Russian consul Scherbina was killed in 1903 in Kosovska Mitrovica, and his murder had a great impact on Serbian people which had seen in him a personification of Russian support for the liberation of Old Serbia from the Turks. Monuments to Scherbina were being built and demolished several times, and culture of memory in the tradition and historical consciousness of Serbs had never disappeared. Scherbina will put himself in the culture of memory of Serbian people as the other Kosovo heroes of them. In the central square of Kosovska Mitrovica in 2007 a monumental was built to Scherbina as the witness of resistance of Serbs and symbol of hope in Russian support in the struggle for territorial unity of Serbia.

Key words: Serbia, Kosovo and Metohija, Russia, Grigorije Stepanovich Scherbina, (1868-1903),